

Strafudmåling.

Af professor, dr. jur. STEPHAN HURWITZ.

W. E. v. Eyben: Strafudmåling. Lovens rammer og dommerens udfyldning. G. E. C. Gads Forlag. København 1950.

I 1947 udskrev Københavns Universitets juridiske fakultet en prisopgave med emnet strafudmåling. Der indkom to besvarelser, der begge belønnedes med accessit. De i og for sig dygtige besvarelser understregede emnets vanskelighed. Glædeligvis er det derefter blevet taget op til indgående og moden behandling af byretsdommer v. Eyben i en afhandling, der har indbragt ham den juridiske doktorgrad. Jeg skal i det følgende kort gøre rede for nogle hovedpunkter i dette arbejde og knytte nogle kommentarer dertil.

Forf. har set det som et kardinalpunkt i undersøgelsen at bestemme forholdet mellem lovgiverens og dommerens virksomhed ved fastsættelsen af straffen. Til belysning heraf har han, da den almindelige kriminalstatistik og det foreliggende trykte domsmateriale ikke giver fyldestgørende vejledning, fremskaffet et meget betydeligt eget materiale. Det omfatter mere end 4000 utrykte domme fra danske retskredse i årene 1947—49, og en lang række besvarelser fra dommere i ind- og udland på et af forf. udarbejdet spørgeskema vedrørende strafudmålingsspørgsmål.

Ligesom *Exner* i sin tid kommer forf. til det resultat, at de varierende maksimalbestemmelser i lovgivningens strafferammer er uden videre praktisk betydning for strafudmålingen. Strafferammernes yderpunkter giver ingen effektiv vejledning for den konkrete udmåling. At strafudmålingen ikke står i forhold til rammernes maksimalbestemmelser, må dog ikke ses som udtryk for, at praksis anvender en mildere bedømmelse end lovgiveren. Man kan ikke af maksimalsatsen udlæse, hvorledes lovgiveren har villet bedømme normaltillælde. Ved alle strafsatses gælder det, at rammerne beror på, i hvilket omfang der spaltes op i underdelikter.

Forf.'s gennemgang af strafferammesystemet konkluderer i en generel underkendelse af dets værdi. Dette gælder også med henblik på de såkaldte »siderammer«, hvorved forf. forstår strafferammer, der i tilslutning til den normale hovedramme giver anvisning på strengere eller mildere strafudmåling i tilfælde af skærpende eller formildende omstændigheder eller bestemt nævnte strafforhøjelses- eller -nedsættelsesgrunde. Forf. går kort sagt ind for en almindelig afskaffelse af fikseret minimum og maksimum ved lovens angivelser af strafsanktioner og frakender det værdi, at loven angiver omstændigheder, der bevirker en forskydning af strafudmålingen i op- eller nedadgående ret-

ning. Domstolene skal stilles helt frit ved udmålingen. Erfaringerne fra praksis viser, at trangen hertil er så stærk, at det gældende rammesystem i vidt omfang kun bliver et system på papiret.

Til hele denne udvikling er at bemærke, at den trods adskillige interessante enkeltheder og trods det lys, den kaster over tilfældigheder i gældende lovgivnings fastsættelse af strafferammer, dog ingenlunde kan bære de vidtgående konklusioner, forfatteren drager af sine undersøgelser. Meget taler for i almindelighed at give domstolene udmålingsfrihed nedad mod strafartens eller strafsysteemets minimum, men der er store betænkeligheder mod at stryge enhver maksimalnormering af frihedsberøvende sanktioner, ikke mindst politiske betænkeligheder, som forfatteren ikke har for øje, og angivelsen af strafmaksima i hovedrammerne såvel som hele siderammesystemet har utvivlsomt en vis vejledende værdi for domstolene og formentlig også en vis folkepædagogisk værdi særlig ved at angive lovgiverens *relative* vurdering af forskellige forbrydelseskategorier og underarter af forbrydelsestyper. Navnlig ved nykriminaliseringer, hvor en indarbejdet udmålingstradition ikke kan gøre sig gældende, kan der være trang til vejledning gennem hoved- og siderammer.

Forfatteren beskæftiger sig indgående med historisk-statistiske og retssammenlignende undersøgelser af, hvorledes strafudmålingen har udviklet sig fra omkring midten af forrige århundrede dels under uændrede, dels under ændrede strafferammer. Fremstillingen vender sig polemisk mod den af *Exner, Rabl* og en række andre forfattere antagne tese, at der hos domstolene gennemgående har vist sig en tendens til mildhed i forhold til en strengere vurdering i lovbud af ældre type. Ifølge forfatteren skulle hovedlinien være den, at domstolene har opretholdt en ret konstant vurdering. Ændringer i formildende retning skulle som hovedregel ikke være udtryk for, at vurderingen af samme forhold, som tidligere forelå til bedømmelse, nu var blevet mildere, men skulle gennemgående bero på ændringer i »vurderingsgrundlaget«. Den kritik, som forfatteren i denne forbindelse retter mod ældre undersøgelser, forekommer imidlertid på flere punkter noget overdrevet og spidsfindig. Og hans egen udvikling er egnet til at tilsløre, at det faktisk har været et hovedtræk i den kriminalretlige udvikling i det sidste århundrede, navnlig når tyveriforbrydelsernes dominerende stilling indenfor kriminaliteten tages i betragtning, at strafvurderingen, ledet af retspraksis i overensstemmelse med den almindelige opinion, er blevet væsentlig mildere, særlig ved tilbagetrængning af de langvarige frihedsstraffe for indbrudstyveri og gentaget tyveri og ved anerkendelsen af betingede domme.

Af megen interesse er en af forfatteren foretaget *sammenligning*

mellem strafudmålingen i forskellige retskredse i samme land, specielt i Danmark. Det erkendes, at »dommerindividualiteten« kan give anledning til ujævnheder i strafudmålingen, men der peges på den anden side på berettigelsen af en vis hensyntagen til den lokale retsfølelse — herved må dog efter min mening sættes et spørgsmålstejn — og andre lokale forhold. Tidligere foretagne statistiske undersøgelser gennemgås. Hovedvægten lægges imidlertid på de af forf. indhentede dommerbesvarelser, idet bemærkes, at formålet med dommer-enquêtes først og fremmest har været at belyse dette problem. Besvarelserne viser ifølge forf., at den enkelte dommers særlige vurdering har et betænkeligt vidt råderum. Forskellene er mindst ved tyveriforbrydelser, men selv her meget betydelige. Vurderingen er særlig usikkert ved forhold som blufærdighedskrænkelser. Som eksempel på store udsving ved vurderingen af samme forhold nævner forf. strafansættelser, der svinger fra 40 dages fængsel betinget til 18 måneders fængsel ubetinget, eller ved voldtægt: fra fængsel i 12 måneder til fængsel i 10 år. Det viser sig, at der er enkelte dommere, der gennemgående, altså ikke blot ad enkelte spørgsmål, er mildere, respektive strengere end gennemsnittet. Københavnske dommere viser sig særlig strenge med hensyn til indbrudstyveri. — Det er af interesse, at der er større overensstemmelse indenfor de svenske besvarelser. Forf. henviser her til dommeruddannelsen i Sverige ved hovrätterne. — Det behandlede spørgsmål søger forf. også belyst gennem sit domsmateriale. Dette viser, at der ikke er grundlag for at antage forskellige udmålingstraditioner i vestre og østre landsretskreds.

I et afsnit om *lovens vejledning for udmåling indenfor straffesrammerne* stiller forf. sig overvejende kritisk til værdien af almindelige og specielle vejledningsregler. I denne forbindelse vender han sig særlig skarpt mod *dagbodssystemet*. Han ser som det essentielle i systemet, at det fører til en mekanisk virkende og overdimensioneret hensyntagen til eet enkelt udmålingshensyn, nemlig tiltaltes økonomiske evne. Men dette finder jeg misvisende. Det centrale i systemet er, at det tvinger dommeren til at tage denne evne i betragtning ved fastsættelsen af dagbodens *størrelse*, samtidig med at vurderingen af det begåede forholds grovhed fremtræder som ensartet gennem *antallet* af dagbøder. Teoretisk er systemet rigtigt. Og der kan ikke gives forf. medhold i, erfaringerne fra Finland og Sverige efter den i disse lande rådende opfattelse skulle gå imod systemets berettigelse. Forf. har her støttet sig til et altfor spinkelt materiale af kritiske røster fra nabolandene og har forvekslet en kritik af enkeltheder med en kritik af systemet i det hele taget. Derimod må det vistnok anerkendes som rigtigt, at forudsætningerne for systemets anvendelse i Danmark er bristet, idet det alene er kommet til at gælde for den

borgerlige straffelovs relativt sjældne bødetilfælde, og jeg er enig med forf. i, at praktiske modhensyn af afgørende vægt gør sig gældende mod at udstrække systemet til betydelige grupper af bødetilfælde i særlovgivningen. Det kan tilføjes, at de nylig stedfundne forhandlinger om bødestraffen på kriminalretskonferencen i Reykjavik viste afstandtagen fra systemet fra norsk og islandsk side.

Tyngdepunktet i afhandlingen ligger i en analyse af *strafudmålingshensynene i gældende retspraksis*. Forf. har på en indgående og meget værdifuld måde systematiseret sit omfattende domsmateriale og materialet af dommerbesvarelser. Det kan vel indvendes, at materialet trods sin størrelse dog hverken tidsmæssigt eller lokalt har en tilstrækkelig repræsentativ karakter. Men som empirisk grundlag for en analyse er materialet fyldigere end i nogen tidligere undersøgelse, og dets indsamling og systematisering er en imponerende arbejdspræstation, der ligger over, hvad der kan forventes som resultat af en enkeltmands undersøgelser.

Forf. fremhæver stærkt, at dommene viser en tendens til — særlig ved tyveri og andre berigelsesforbrydelser — at falde tilbage på et vist takstsystem afpasset efter forbrydelsens grovhed, særlig værdien af de tilegnede effekter. Ved siden af forbrydelsens »grovhed« er den anden hovedfaktor i strafudmålingen forstraffenes karakter. Disse to hovedfaktorer sammenfatter forf. under synspunktet »det samfundsmæssigt forkastelige i handlingens foretagelse«, og det hævdes, at vurderingen heraf i praksis går fremfor anlæggelsen af præventive synspunkter ved bestemmelsen af straffens størrelse. Specialpræventive hensyn spiller kun en afgørende rolle ved valg mellem betinget og ubetinget dom, valg mellem strafarter, mellem statsfængsel og kommunalarrest, med henblik på mulighederne for prøveløsladelse og ved spørgsmål om idømmelse af særforanstaltninger.

Denne udvikling indbyder på flere punkter til kritik. Det er næppe rigtigt at sætte synspunktet »det samfundsmæssigt forkastelige« i så bestemt modsætning til de præventive synspunkter, som forf. er tilbøjelig til. Der indgår sikkert både special- og generalpræventive hensyn i det helhedsskøn, som betinger strafudmålingen i gældende praksis. Forf.'s egne eksempler viser det. Den betydelige hensyntagen til forstraffe er således, i hvert fald til en vis grad, specialpræventivt begrundet, anvendelsen af strengere straf ved tyveri af mangelsvarer generalpræventivt begrundet. Men det er rigtigt, at de præventive synspunkter ikke er enerådende, måske end ikke dominerende ved strafudmålingen. Den repressive, moralsk-etiske vurdering spiller stadig sin store rolle.

Den simplificering, forf. opnår ved at udskille to af udmå-

lingsfaktorerne — grovheden og forstraffene — som hovedfaktorerne, er også angribelig. Den opnås kun ved at give begrebet »grovhed« et meget omfattende og ubestemt indhold. Forf.'s udvikling bærer spor af, at han til at begynde med har tillagt tegnene i praksis til et takstsystem ved tyveriforbrydelser for stor vægt og derved er kommet ind på for stærkt simplificerende synspunkter. Der er trang til en nærmere analyse af den rolle, en lang række mere specielle udmålingsfaktorer spiller ved forskellige forbrydelsesarter.

Afhandlingens stærke side er forf.'s nøje føling og samfølelse med retspraksis. Hans betragtninger er i høj grad realitetsbetonede. Svagere er et afsnit af mere teoretisk natur, hvor forf. søger at sætte strafudmålingen i relation til strafformålsteoriene. Det er hans opfattelse, at generalpræventive hensyn bør have forrang som udmålingsfaktorer. I anden række kommer hensynet til specialpræventive formål. Indenfor de grænser, der drages ved en kombination af de præventive faktorer, vil forf. anlægge en vurdering efter et »*omdømmeprincip*«, d. v. s. en vurdering baseret på gerningsmandens »skyld«, nærmere bestemt som handlingens samfundsmæssige forkastelighed. Det erkendes dog, at der må gøres adskillige vigtige undtagelser fra denne rangordning af udmålingshensynene.

I virkeligheden lader en opspaltning af denne art sig sikkert ikke gennemføre. De præventive hensyn lader sig ikke ved vurderingen af det konkrete tilfælde udskille fra misbilligelsen af det begåede forhold. Større vejledning for praksis og rationelt bedre begrundede er forsøg, der fra anden side (*Nils Beckman, Jørgen Trolle, Theodor Petersen*) er gjort på at klassificere lovovertrædere og sanktioner i grupper, hvor henholdsvis generalpræventive og specialpræventive synspunkter bør være overvejende.

Jeg skal skitsere en gruppering, der efter min opfattelse giver rimelige retningslinier.

Der er grund til at gøre en hovedsondring mellem strafforfølgning, der har karakter af en blot *ordenshåndhævelse* — som tilfældet er ved de fleste politiforseelser — og strafforfølgning, hvor der med rette kan tales om virkelig *kriminalitetsbekæmpelse*. For det førstnævnte områdes vedkommende kan og må der i vidt omfang praktiseres et bødesystem efter takster, der ligger nogenlunde fast (omend under en vis hensyntagen til lovovertræderens økonomiske evne). Først når man kommer udenfor dette — det må erkendes: ikke skarpt afgrænselige — område, trænger problemet om den relative vægt af special- og generalpræventive og repressive hensyn sig på.

Opgaven kan her, som ovenfor bemærket, ikke være at angive en bestemt *rangfølge* af hensyn med henblik på udmålingen

i det enkelte tilfælde. Hvad teorien kan gøre, er i første række at pege på de omstændigheder, der typisk trækker i specialpræventiv, individualiserende, behandlingsbetonet retning, og i modsætning hertil fremhæve de omstændigheder, der skyder sanktionsfastsættelsen over i det generalpræventivt og repressivt betonedede område.

Som faktorer i specialpræventiv retning kan fremhæves 1) at en pædagogisk-terapeutisk behandling er indiceret, hvilket navnlig vil være tilfældet, dersom lovovertræderen er a) ung, b) psykisk defekt, eller c) vedvarende kriminel; 2) at samfundshensyn ikke taler afgørende imod en individuelt afpasset sanktion, hvad de som regel ikke vil gøre ved a) lovovertrædelser af mindre grov karakter eller b) lovovertrædelser med atypisk motiv; 3) at det foreliggende sanktionsspørgsmål er egnet til individualiserende afgørelse, hvad der særlig vil være tilfældet, når sanktionsspørgsmålet angår de »store valg« mellem a) betinget ubetinget domfældelse, b) bøde- frihedsstraf, kort- eller langvarig frihedsstraf (i dansk ret med grænsen sat ved 5 måneders fængsel), c) straf eller anden retsfølge, alm. fængsel eller ungdomsfængsel (eller psykopatfængsel).

Ordnet efter samme tredeling kommer modsætningsvis generalpræventive og repressive hensyn mere i forgrunden 1) når lovovertræderen er en fuldvoksen, normal person, der ikke har behov for en særlig afpasset behandling, 2) når den begåede lovovertrædelse er af meget grov karakter eller rummer særlig eksempelfare, og 3) når sanktionsspørgsmålet angår mindre variationer indenfor varigheden af ordinær frihedsstraf. I disse tilfælde spiller tillige hensynet til den ligelige behandling af ensartede tilfælde en betydelig rolle.

Om v. Eybens afhandling skal endnu bemærkes, at forf. i bogens slutningsafsnit, hvor han berører en række processuelle spørgsmål og sammenfatter fremstillingen i enkelte reformforslag, arbejder sig noget ud af den lidt for praksis-betonede og reformpessimistiske indstilling, der præger andre af bogens afsnit. Han går ind for en udvidelse af person- og socialundersøgelser (som de nu er hjemlet i strfl. § 56 med henblik på betinget dom) til at gælde alle tilfælde, hvor der er spørgsmål om frihedsstraf under eller over 5 måneder (statsfængsel) og ved valg af strafstørrelse med henblik på prøveløsladelse, han vender sig imod den i praksis forekommende tendens til at betragte loven som en prisliste med faste takster, og han fremhæver nødvendigheden af, at dommerne gennemgår en kriminalistisk skoling, bl. a. med deltagelse i fangebehandling, idet en sådan skoling er en forudsætning for, at strafudmålingen kan finde sted på det fornødne erfaringsgrundlag. Han er også en tilhænger af, at straf i traditionel forstand i videst muligt omfang afløses af individu-

aliserende behandlingsformer. Men så længe dommerne har til opgave at udmåle straf i bestemte portioner — og ubestemte straffedomme tager forf. afstand fra — må det ifølge forf., og deri giver jeg ham ubetinget medhold, være en fordel, at dommerne har det videst mulige kendskab til faktisk gældende udmålingspraksis, således at vilkårlighed i straffastsættelsen, simpelthen baseret på uvidenhed, undgås. Forf.'s fremstilling med dens systematiske gennemgang af udmålingspraksis er et fortræffeligt middel til undgåelse af sådan vilkårlighed. Når den nu blot ikke må bevirke en styrkelse af tendensen til tarifmæssig udmåling!

v. Eybens bog om strafudmåling er et særdeles dygtigt arbejde. I den danske juridiske, specielt kriminalretlige litteratur har vore dommere hidtil gjort sig for lidt gældende. Her er et eksempel til efterfølgelse. De kritiske indvendinger, bogen fremkalder, vejer mindre tungt end værdien af det materiale, der fremlægges. Forfatterens synspunkter er inciterende, også ved at ægge til modsigelse. Afhandlingen konfronterer teorien med realiteter, som ikke må overses. Og i al sin nøgternhed og skeptiske holdning overfor aktuelle reformstrømninger — forf. bekender sig endog et sted til det for en videnskabeligt arbejdende jurist uholdbare standpunkt at anse det for unyttigt at fremsætte reformforslag, der ikke kan forventes fulgt i praksis — virker afhandlingen dog som helhed i positiv, reformatorisk retning. Den vil kunne overbevise ikke blot forfatteren selv, men også andre om, at de uløselige vanskeligheder med hensyn til at finde rationelle kriterier for strafudmålingen afspejler brist i selve strafsystemet, som nødvendiggør dybtgående ændringer.

Stephan Hurwitz.